

Webrecensie BMGN – LCHR 126:3 (2011)

Jacobs, J.Y.H.A., *Werken in een dwarsverband. Een portret van de gezamenlijke Nederlandse priesterreligieuzen 1840-2004* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2010, 383 blz., ISBN 978 90 5625 336 3).

Van samenwerking tussen de tientallen in Nederland gevestigde orden en congregaties van priesterreligieuzen was voor 1952 bijna geen sprake. De periode tussen 1840 (troonsbestijging Willem II) en 1952 (oprichting Stichting Nederlandse Priester Religieuzen (SNPR)) wordt dan ook in *Werken in een dwarsverband* in een dertigtal bladzijden afgehandeld en ware daarom beter uit de titel weggelaten. In 1952 gaan 33 oversten van bijna 10.000 reguliere priesters over tot de oprichting van de SNPR 'om te komen tot een vruchtbaarder samenwerking zowel onderling als met andere instanties'. Met die 'andere instanties' worden voornamelijk bedoeld: de bisschoppen, 'Rome' en de wereldlijke overheid.

De verhouding tussen de reguliere en seculiere clerus was eigenlijk al vanouds min of meer gespannen. In Nederland waren er snel, meer dan in bijvoorbeeld België, aanleidingen tot conflicten, omdat nogal wat priesterreligieuzen als parochiepastoor fungeerden. Als zodanig waren ze, minstens in pastoraal opzicht, aan de bisschop gehoorzaamheid verschuldigd. Bovendien namen orden en congregaties, niet altijd tot genoegen van de bisschoppen, autonoom initiatieven, bijvoorbeeld op het terrein van het missiewerk of het verenigingsleven.

Na 1952 kregen de bisschoppen in geval van discussie niet langer te maken met één orde of congregatie, maar met een representatieve organisatie van religieuzen, de SNPR, die als pleitbezorger van zijn leden optrad, en aldus regelmatig met de bisschoppen in botsing kwam. De onmin tussen de SNPR en het episcopaat bereikte een hoogtepunt na het Pastoraal Concilie (1966-1970), dat de besluiten van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) in de Nederlandse praktijk trachtte om te zetten en waaraan sterk door de SNPR was meegewerkt. Met de benoeming van de bisschoppen Gijsen en Simonis koos een deel van het episcopaat voor de conservatieve aanpak, terwijl vele religieuzen zich thuis voelden in de Acht Mei Beweging (opgericht in 1985), die de ideeën van het Pastoraal Concilie verder wilde uitzetten.

In diezelfde postconciliaire tijd verliepen ook de betrekkingen tussen de SNPR en de Vaticaanse instanties niet van een leien dakje, meer bepaald wat de priesteropleiding betrof. Het duurde tot het einde van de jaren

negentig vooraleer daarover enige overeenstemming werd bereikt. Het belang van een goede verstandhouding met de wereldlijke overheid liet zich vooral voelen op het vlak van de subsidiëring van de priesteropleidingen. Vanaf het eind van de jaren zestig gingen vele grootseminaries en vormingscentra van regulieren dicht. Tot dan toe waren er 62 opleidingen in 48 huizen met 383 docenten voor nog geen 2000 studenten. Na veel overleg en tussenstappen kwamen de Katholieke Instellingen voor Wetenschappelijk Theologisch Onderwijs tot stand waar toekomstige priesters samen met leken hun opleiding zouden volgen. Door deze concentratiebeweging bleven er in de jaren negentig nog drie van overheidswege gesubsidieerde opleidingsplaatsen over (Tilburg, Utrecht en Nijmegen).

De 'onderlinge samenwerking' tussen de priesterreligieuzen manifesteerde zich onder meer in de oprichting, in de jaren zestig, van een Centraal Adviesbureau voor Priesters en Religieuzen met psychische problemen (CAPER). Ook op het vlak van de zorg voor oude religieuzen, de missiewerking en het onderwijs werden gemeenschappelijke initiatieven genomen. Vanaf de jaren zeventig groeiden de contacten tussen de SNPR enerzijds en de broeder- en zustercongregaties en monialen anderzijds. Die laatste drie categorieën hadden zich intussen ook in samenwerkingsverbanden georganiseerd. In 2004 gingen de vier organisaties op in de Konferentie Nederlandse Religieuzen.

Jacobs brengt met dit werk van lange adem (aangevat in 2004) niet alleen een nauwgezet chronologisch overzicht van de geschiedenis van de SNPR, het is ook 'een geschiedenis van het recente Nederlandse katholicisme, maar dan bezien vanuit het perspectief van de gezamenlijke priesterreligieuzen', of toch minstens een essentiële bijdrage daartoe. Daar de studie op verzoek (in 1994!) van de SNPR zelf is uitgevoerd, kreeg de auteur toegang tot het volledige archief van de opdrachtgever (bewaard op het Bureau van de Konferentie Nederlandse Religieuzen in 's Hertogenbosch). Dit liet hem toe documenten tot 2004 in te kijken: een terminus ad quem die in weinig andere kerkelijke archieven gehanteerd wordt en die een aparte paragraaf (336-343) over de 'Beleidsontwikkeling bij seksueel misbruik in pastorale relaties' mogelijk maakte. Daarin staat te lezen (352) dat het misbruikprobleem al in 1953 in een algemene vergadering van de SNPR te berde werd gebracht. Het boek leest vlot, al wordt de lezer soms wat moe van de vele acroniemen en afkortingen die werden uitgedacht: er worden er meer dan honderd gebezigd... gevolg van de (Nederlandse?) drang tot het creëren van overlegorganen, commissies, samenwerkingsverbanden en vergaderingen allerhande?

Jan Art, Universiteit Gent

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Janssenswillen, Paul, *Hoe was 't op school, jongen? Pedagogische praktijken in het middelbaar onderwijs in Limburg 1878-1970* (Antwerpen, Apeldoorn: Garant, 2009, 254 blz., ISBN 978 90 441 2435 4).

Het boek van Janssenswillen geeft inzicht in de pedagogische praktijk van bijna een eeuw Belgisch Limburgs middelbaar onderwijs. Het gaat in op de rol die ouders, leerlingen, leraren, dienstpersoneel en directeur speelden in 'het opvoedingsproject' op rijks- en katholieke scholen, waarbij de nadruk ligt op het katholieke onderwijs. Katholieke instellingen staan op dit moment in de belangstelling vanwege de vele recente berichten over seksueel misbruik. Het boek van Janssenswillen meldt één geval in Sint-Truiden, maar gaat verder niet op deze problematiek in. Toch biedt het boek talrijke aanknopingspunten voor een analyse ten aanzien van de vraag hoe de omvang van seksueel misbruik binnen katholieke instellingen begrepen kan worden.

Aan priester-leraren werden hoge morele eisen gesteld. In het katholiek onderwijs was godsdienstig-zedelijke opvoeding van groot belang, zeker net zo belangrijk als cognitieve vorming. Leraren moesten goed gedrag voorleven en hadden daarom van 's ochtends tot 's avonds contact met de leerlingen. Ze aten samen, gingen samen naar de mis en waren samen actief in dezelfde 'para-scolaire' verenigingen. Kortom, er was volop gelegenheid om de fout in te gaan. In de instellingen gold bovendien een regime van strenge controle. Janssenswillen beschrijft dat leerlingen werden 'bewaakt' tijdens studie, tijdens speeltijd, tijdens de wandeling en in scholen met een internaat was er ook nachttoezicht. Leerlingen moesten letten op hun taalgebruik, mochten niet in de buurt van toiletten blijven stilstaan en niet op een 'dwaze' manier spelen. Er werd zelfs gecontroleerd of leerlingen wel de kortste weg naar huis namen. Contacten met de buitenwereld waren streng gereguleerd, zo werd briefwisseling nauwlettend gecontroleerd en mocht alleen goedgekeurde lectuur binnenkomen. Binnen de schoolmuren heerste ingetogenheid en stilte. Leerlingen moesten meerderen gehoorzamen en vertrouwelijke contacten tussen leerlingen werden met argusogen gevolgd. Er gold: 'Zelden alleen, nooit met tweeën, altijd met drieën'. Maar ook de surveillanten (vaak jonge priesters) waren onderworpen aan een streng regime. Zo waren er scholen waarin ze tijdens hun dienst niet met collega's